

STENDHAL
VÖRÖS ÉS FEKETE

II. KÖTET

21. SZÁZAD
KIADÓ

Budapest, 2025

MÁSODIK KÖNYV

Nem szép, és még pirositót sem használ.

SAINTE-BEUVE

I.

A VIDÉKI ÉLET ÖRÖMEI

Ó, földem, mikor láthatlak újra?

VERGILIUS*

– GONDOLOM, A PÁRIZSI POSTAKOCSIRA VÁR AZ ÚR – állapította meg a tulajdonos a fogadóban, ahová Julien betért reggelizni.

– Igen, a maira vagy a holnapira, nekem ugyan mindegy – felelte Julien.

Míg adta a közömböst, befutott a postakocsi. Még két szabad hely volt rajta.

– Nicsak! Te itt, szegény Falcoz barátom? – szólította meg az egyik Genfből érkező utas azt a férfiút, aki Juliennel együtt szállt fel a kocsiba.

– És te? Azt hittem, valahol Lyon környékén telepedtél le, a Rhône-folyó egyik szépséges völgyében – felelte Falcoz.

– Szép kis letelepedés! Éppen menekülök.

– Hogy menekülsz? Te, Saint-Giraud? Csak nem követtél el valami bűnt azzal a jámbor képeddel?

---

* Ebben az esetben – és nem csak ebben – Stendhal téved a forrást illetően, ugyanis ez az idézet Horatius egyik szatírájából való.

– Ó, legalább elkövettem volna! Az utálatos élet elől menekülök, amit itt vidéken élek. Mint te is tudod, szeretem az erdők hús levegőjét és a mezők nyugalmát; gyakran vádoltál azzal, hogy túl regényes a képzeletem. Egész életemben hallani sem akartam politikáról, és most éppen a politika miatt menekülök

– Melyik párt híve vagy?

– Egyiké sem, és pontosan ez okozza a vesztemet. Íme, az én politikám: szeretem a zenét, a festészetet; egy jó könyv igazi esemény a számomra. Nemsokára negyvennégy éves leszek. Vajon mennyi időm lehet még hátra? Tizenöt, húsz, legfeljebb harminc év? Mindegy is: lefogadom, hogy harminc év múlva a miniszterek valamivel ügyesebbek lesznek, de pontosan annyira becsületesek, mint manapság... Anglia történetéből kiolvashatjuk, mi vár ránk a jövőben. Mindig lesz egy király, aki szaporítani akarja az előjogait; a gazdag vidéki uraságok nyugodt álmát mindig meg fogja zavarni a vágy, hogy képviselők legyenek, Mirabeau dicsősége és százezrekre rúgó vagyona rabolja meg az álmat: és ezt úgy fogják hívni, hogy ők liberálisok, és szeretik a népet. Az ultrákat pedig az nem hagyja nyugodni, hogy pair vagy kamarai tag legyen belőlük. Az állam hajóján mindenki a kormányos helyét szeretné megkaparintani, mert az fizet a legjobban. Hát soha, de tényleg soha nem lesz egy szerény kis helyecske a mezei utazó számára?

– Igaz, igaz, ez nem lehet nagy multság a te nyugodt természeteddél. A legutóbbi választások miatt kell menekülnöd?

– Régibb az én bajom.* Négy évvel ezelőtt negyvenéves voltam, volt ötszázezer frank vagyonom, most négy évvel idősebb vagyok, és valószínűleg szegényebb leszek ötvenezer frankkal; azért fogom elveszíteni, mert ennyivel olcsóbban fogok túladni a csodálatos fekvésű, Rhône melletti moonfleuryi kastélyomon.

Párizsban befáradtam az örökös komédiába, amelybe az úgynevezett XIX. századi civilizáció kényszeríti az embert. Derűre, kedvességre,

---

* Utalás Racine *Phaedra* című drámájára. Somlyó György fordítása.

egyszerűsége szomjaztam. Tehát vásárolok egy birtokot a Rhône melletti hegyekben, amelyekhez foghatóan szépet elképzelni sem lehet.

A falu plébánosa és a szomszéd kisnemesek egy fél éven át udvarolnak nekem, többször meghívom őket ebédre, és ott elmagyarázom: azért jöttem el Párizsból, hogy soha többé ne kelljen politikáról beszélnem és hallanom. Mint láthatják, nem fizettem elő semmilyen újságra sem. Minél kevesebb levelet hoz a postás, annál boldogabb vagyok.

Csakhogy a plébánosnak nem egészen ez volt velem a terve; hamarosan ezer tapintatlan kérés, kellemetlenkedés célpontja lettem. Évente két-háromszáz frankot szerettem volna adományozni a szegényeknek, de a plébánosék azt akarták, hogy különféle kegyes egyesületeknek adjam a pénzt: a Szent József Szövetségnek, a Szent Szűz Szövetségnek stb., erre nem voltam hajlandó, mire sértések özönét zúdították rám. Én pedig voltam olyan ostoba, hogy megbántódtam emiatt. És most már nem mehetek reggelente sétálni és a hegyeimben gyönyörködni úgy, hogy valami bosszúság ne zökkentene ki az álmodozásaimból, és kellemetlen módon ne emlékeztetne az emberekre és az emberi gonoszságra. A Búzaszentelő körmeneten például – nagyon szeretem a könyörgés dallamát, valószínűleg görög eredetű – most már nem áldják meg a búzamezőmet, mert a plébános szerint az egy istentelen ember földje. Egy ájtatos vénasszony tehene megdőglött, mire kijelentette, ennek az az oka, hogy a szomszédjában lévő tó egy istentelen párizsi szabadgondolkodóé, és egy hét múlva az összes halam elpusztult, mert meszet szórtak a tavamba. Mindenfelől, minden formában kellemetlenségekben van részem. A békebíró, aki pedig becsületes ember, de félti a pozícióját, mindig ellenem ítél. A falusi békés nyugalom pokollá változott. Amint látták, hogy a káplán, a kongregáció helyi vezetője ellenem fordult, és hogy a nyugalmazott kapitány, a liberálisok vezetője sem állt mellém, mind nekem estek, még a kőműves is, aki pedig már egy éve belőlem élt, és a bognár is, aki azt hitte, büntetlenül átverhet, amikor az ekéimet javította.

Azután – hogy ne maradjak teljesen egyedül, és legalább néhány ügyemet megnyerjem – liberális lettem, de ahogy mondtad, jöttek azok az átkozott választások, ahol szavaznom kellett...

– Valaki ismeretlenre?

– Dehogyan: egy olyan alakra, akit nagyon is jól ismertem. Nem voltam hajlandó rászavazni, ami szörnyű óvatlanságnak bizonyult. Ettől kezdve a liberálisok is ellenem fordultak, és elviselhetetlen lett a helyzetem. Azt hiszem, ha a plébánosnak eszébe jut megvádolni, hogy megöltem a cselédlányomat, vagy húsz tanút is talált volna mindkét oldalról, akik megesküdnék rá, hogy látták, amikor elkövettem a gyilkosságot.

– Vidéken akarsz élni úgy, hogy nem osztozol a szomszédaid kedvteléseiben, és még csak meg sem hallgatod a fecsegésüket. Öreg hiba!...

– De most végre jóváteszem. Montfleury eladó, ha kell, akár ötven ezer frankot is hajlandó vagyok veszíteni rajta, de boldog vagyok, hogy végre kiszabadulok a képmutatás és zaklatás poklából. Azon az egyetlen helyen fogom keresni a magányt és a vidéki nyugalmat, ahol Franciaországban még megtalálható: egy Champs-Élysées-re néző négyemeletes magánpalotában. És komolyan felmerült bennem, hogy politikai karrierbe kezdek a Roule-negyedben, hisz a megszentelt kölcsönkenyér is visszajár.

– Mindez nem történhetett volna meg veled Bonaparte idején – jegyezte meg Falcoz szomorúan, de lángoló tekintettel.

– Jól van, rendben, de miért nem tudott hatalmon maradni az a te Bonapartéd? Minden bajomnak ő az okozója.

Julien egyre jobban hegyezte a fülét. Már az első szóból megértette, hogy a Napóleon-rajongó Falcoz Rênal úr hajdani, gyerekkori barátja, akit a polgármester dobott ki 1816-ban, a filozófus hajlandóságú Saint-Giraud pedig nyilván a fivére a ... prefektúra hivatalvezetőjének, akinek sikerült nyomott áron megszereznie a Verrières város tulajdonában lévő ház bérleti jogát.

– Mindez a te Bonapartéd műve – folytatta Saint-Giraud. – Egy becsületes ember, aki nem akar ártani senkinek, de nem ám, nygyvenéve-

sen és ötszázezer frank vagyonnal nem telepedhet le vidéken, és ott nem élhet békében; a papjai és a nemesei elűzik onnan.

– Ó! – kiáltott fel Falcoz –, ne mondj róla rosszat, Franciaországot soha nem tisztelte annyira a világ, mint Napóleon uralmának tizenhárom éve alatt. Minden nagyszabású volt, amibe belefogott.

– A te császárod, hogy vinné el az ördög, csak a harcmezőn volt nagy ember, meg 1802-ben, amikor rendezte az ország gazdasági állapotát – folytatta a negyvenéves férfiú. – De amit azután művelt, arról nem sok jót mondhatunk. A kamarásaival, a Tuileriákban tartott fényűző fogadásaival csak új kiadását adta az összes monarchikus bárgyúságnak. Igaz, ez egy kipofozott monarchia volt, még elketyegett volna így egy-két évszázadig. A nemesek és a papok persze vissza akartak volna térni a régi változathoz, de már nincs bennük annyi erő, hogy rá tudják sózni a publikumra.

– Na, tessék, egy hajdani nyomdász beszélne így!

– Miért, vajon ki kerget el a birtokomról? – folytatta Saint-Giraud dühösen. – A papok, akiket Napóleon visszahívott a konkordátumával: pedig az államnak pontosan úgy kellene kezelnie őket, ahogy az orvosokat, ügyvédeket, csillagászokat, vagyis egyszerű állampolgárként, nem törődve az iparággal, amellyel a kenyerüket keresik. Léteznének-e ma is orcátlan úriemberek, ha a te Bonapartéd nem nevezett volna ki új bárókat és grófokat? Nem, ennek már lejárt az ideje. A papok után a vidéki kismemesek rontották el leginkább a kedvetem, ők tehetnek róla, hogy liberális lettem.

És így folytatták parttalanul; ez a téma még vagy egy fél századon át tápot fog adni a beszélgetéseknek Franciaországban. Amikor Saint-Giraud már sokadjára mondta el, hogy vidéken milyen elviselhetetlen az élet, Julien félénken előhozakodott Rênal úr példájával.

– A mindenségít, maga aztán fején találta a szöveget, fiatalember! – kiáltott fel Falcoz. – Ő kalapáccsá lett, hogy ne kelljen üllőnek lennie, még hozzá micsoda kalapáccsá! De úgy nézem, Valenod hamarosan a nyakára nő. Ismeri azt a jómadarat? Na, ő az igazi nagy játékos. Vajon

mit szól majd a maga kedves Rênal ura, amikor néhány napon belül elbocsátják az állásából, és Valenod-t ültetik a helyére?

– Akkor négy szemközt marad a bűneivel – jegyezte meg Saint-Giraud. – Szóval maga ismerős Verrières-ben, fiatal ember? Bonaparte, az ördög vigye el, ő és a monarchikus ócskaságai tették lehetővé, hogy a Rênal- és a Chélan-félék uralkodjanak Verrières-ben, ami aztán a Valenod- és Maslon-félék uralmához vezetett.

Julien meglepte ez a sötét színezetű politikai beszélgetés, és kikököntette gyönyörteljes álmodozásából.

És még a távorról megpillantott Párizs első látványa is hidegen hagyta. A rá váró jövőről épített légvárak képei harcra keltek benne a Verrières-ben töltött elmúlt huszonnégy óra emlékeivel. Megfogadta magában, hogy soha nem hagyja sorsukra kedvese gyermekeit, és mindent hátrahagyva megoltalmazza őket, ha a papok pimaszsága újra a nyakunkra hozza a köztársaságot, és újra üldözni kezdik a nemeseket.

Vajon mi történt volna azon az éjszakán, amikor Verrières-be érkezett, ha abban a pillanatban, amikor a létrát Rênalné hálószobájának ablakához támasztotta, egy idegent vagy magát Rênal urat találja a szobában?

De ugyanakkor micsoda gyönyörűség volt az az első két óra, amikor a kedvese valóban el akarta őt küldeni, ő pedig szenvedélyesen harcolt az ügyéért, az asszony mellett ülve a sötétben! Egy Julienhez hasonló lelket az efféle emlékek egy életen át elkísérnek. A találkozásuk többi része már egybefolyt szerelmük tizennégy hónappal korábbi, első korszakával.

De Julien hirtelen magához tért mély álmodozásából, mert a postakocsi behajtott a J. J. Rousseau utcai postaállomás udvarára, és ott megállt.

– Vigyen Malmaisonba – mondta az utcán egy arra tartó konflis kocsisának.

– Ebben az időpontban, uram? Mi dolga lenne ott?

– Ahhoz magának semmi köze. Hajtson!

Az igazi szenvedély mindig önző. Úgy érzem, pontosan ezért számítanak olyan nevelésnek a szenvedélyek Párizsban, ahol még a szomszédunk is igényt tart rá, hogy foglalkozzunk vele. Alig merem leírni, milyen heves érzések lettek úrrá Juliennen Malmaisonban. Sírva fakadt. Hogy mi? Az idén épült ocsmány fehér falak ellenére, amelyek darabokra szabdalják a parkot? – kérdezhették. Igen, uraim, Julien szemében, ahogy az utókor szemében Párizsban Arcole, Szent Ilona és Malmaison szinte egybeolvad

Este Julien csak hosszas habozás után mert betérni egy színházba – különös elképzelései voltak a züllés eme helyszínéről.

A mélységes gyanakvás nem tette lehetővé, hogy igazán meg tudja csodálni az eleven, lüktető Párizst, csak a hőse által hátrahagyott emlékművek voltak rá hatással.

Tehát itt vagyok az intrikák és képmutatás központjában. Itt uralkodnak Frilair pártfogói.

A harmadik nap estéjén végül a kíváncsiság felülkerekedett azon a terven, hogy mindent megnézzon, mielőtt megjelenik Pirard abbénál. Az abbé szárazon elmagyarázta, milyen élet vár rá de La Mole márki házában.

– Ha néhány hónapon belül nem teszi magát hasznossá, visszamegy a szemináriumba, de már a főbejáraton. A márki magánpalotájában fog lakni, ő egész Franciaország egyik legnagyobb nemesura. A házban fekete ruhát fog hordani, de olyat, mintha gyászt viselne, nem egyházas feketét. Ragaszkodom hozzá, hogy heti három alkalommal teológiaórákat vegyen valamelyik szemináriumban, ahová majd bejuttatom. Mindennap délben megjelenik a könyvtárszobában a márkinál, aki leveleket fog íratni magával a pereit és egyéb ügyei tárgyában. A márki majd néhány szavas megjegyzéseket ír minden beérkezett levél margójára, magának ezek alapján kell a választ megfogalmaznia. Azt mondtam neki, hogy maga három hónapon belül alkalmas lesz rá, hogy megszövegezze ezeket a válaszokat, olyan szinten, hogy egy tucatnyiból, amit majd átad aláírásra a márkinak, nyolcat-kilencet minden

további nélkül aláírhat. Este nyolckor rendbe rakja az irodát, és tízről szabad lehet.

– Előfordulhat – folytatta Pirard abbé –, hogy néhány idős hölgy vagy sima beszédű úriember hatalmas előnyökkel kecsegteti, vagy egészen nyersen aranyat kínál azért, hogy megmutassa nekik ezeket a leveleket.

– Na de uram! – kiáltott fel Julien elvörösödvé.

– Igen különös, hogy bár szegény, mint a templom egere, a szemináriumban töltött egy év után még él önben az erényes felháborodás képessége – állapította meg az abbé keserű mosollyal. – Nagyon vaknak kell lennie.

Vagy a vér szava szólalna meg benne? – kérdezte az abbé félhangon, mintegy magától. – Az az érdekes – tette hozzá, Julienre nézve –, hogy a márki ismeri magát. Fogalmam sincs, honnan. Kezdetnek száz aranyat fizet magának. Olyan ember, akit a szeszélyei irányítanak, ez a legfőbb hibája is. Versenyre kelhetne magával a gyerekekességben. De ha a márki elégedett lesz a munkájával, a fizetése gyorsan emelkedhet akár nyolcezer frankig is. Ám, gondolom, maga is sejti – folytatta az abbé élesen –, hogy nem a két szép szeméért kapja majd ezt a pénzt. Hasznosnak kell lennie. A maga helyében én nagyon keveset beszélnék, és főleg, soha nem árulnám el, ha nem tudok valamit.

Igaz is – tette hozzá az abbé –, gyűjtöttem még néhány információt; még nem beszéltem de La Mole márki családjáról. Két gyermeke van, egy leánya és egy tizenkilenc éves fia, egy törőlmetszett elegáns úrfi, afféle széllébélt alak, akinek délben még fogalma sincs róla, mit fog csinálni délután két órakor. Esze is van, és bátor is; harcolt a spanyol háborúban. Fogalmam sincs, miért, de a márki azt reméli, hogy maga és a fiatal Norbert gróf hamarosan összebarátkoznak. Mondtam neki, hogy maga kiváló latinista, talán azt reméli, hogy megtanítt majd a fiának néhány frappáns Cicero- és Vergilius-idézetet.

A maga helyében én semmiképp sem hagynám, hogy ez a szép fiatalember tréfálkozzon velem; és mielőtt bedőlné a tökéletesen udvarias,

de mindig iróniával színezett szavainak, néhányszor ismételtesse el vele a mondanivalóját.

Azt sem hallgatom el, hogy a fiatal de La Mole gróf kezdetben bizonyára le fogja nézni magát mint afféle kispolgárt. Az ő őse udvari ember volt, és abban a dicsőségben volt része, hogy 1574. április 26-án a Grève téren lenyisszantották a fejét valami politikai cselszövés miatt. Maga pedig a verrières-i ács fia, ráadásul az apja fűrészmalmban dolgozott. Mindig legyen tudatában ennek a rangkülönbségnek, és tanulmányozza a család történetét Moréri* könyvében; az összes hízelgő, aki náluk vacsorázik, ebből a könyvből meríti a bókjait és a célzásait.

És ügyeljen rá, miképpen válaszol Norbert de La Mole gróf, lovasági parancsnoknak és Franciaország leendő pairjének a tréfáira, és utána ne jöjjön panaszkodni hozzám.

– Úgy érzem – felelte Julien rákvörösen –, hogy egyáltalán nem kéne szóba állnom egy olyan emberrel, aki megvet.

– Magának fogalma sincs róla, milyen ez a megvetés; csak túlzó bókokban fog megnyilvánulni. Ha maga ostoba alak lenne, hagyná, hogy lépre csalják vele; és ha meg akar gazdagodni, akkor hagynia is kell, hogy lépre csalják.

– És ha egy szép napon elegendem lesz az egészből – kérdezte Julien –, hálátlannak fognak tartani, ha visszamegyek a kis cellámba, a százhar-
masba?

– Természetesen – felelte az abbé –, a de La Mole ház összes ön-
elégült vendége kígyót-békát fog kiabálni magára, de én átvállalom a felelősséget. *Adsum, qui feci.*** Majd azt mondom, az én döntésem volt.

Juliennek nagyon rosszulett Pirard abbé keserű, szinte gonosz hangneme; még az utolsó válaszát is teljesen tönkretette.

---

* Louis Moréri (1643–1681) költő és tudós, az 1674-ben megjelent *Nagy történelmi lexikon* című mű szerzője.

** Itt vagyok én, a felelős – kicsit átalakított Vergilius-idézet.

Igazság szerint az abbénak lelkiismereti aggályt okozott, hogy szereti Julient, és valamiféle vallásos rettegés töltötte el, hogy ennyire beleavatkozik egy másik ember sorsába.

– Ezenkívül találkozni fog de La Mole márkinéval is – tette hozzá ugyanolyan kedvetlenül, mintegy valamely kellemetlen kötelességet teljesítve. – Magas, szőke hölgy, ájtatos, gőgös, hibátlanul udvarias, és még annál is jelentéktelenebb. Az apja az idős Chaulnes herceg, aki igencsak híres a nemesi előítéleteiről. De La Mole márkiné, nagyon előkelő kiadásban, valamiféle összefoglalása mindannak, ami a rangjából a hölgyeket jellemzi. Nem is leplezi, hogy a keresztes hadjárato-
kat megjárt felmenő az egyetlen olyan előny, amelyet nagyra értékel. A vagyon csak jóval ezután jön: csodálkozik? Bizony, barátom, már nem vidéken vagyunk.

A szalonjában több olyan nagyon előkelő nemesúrral is találkozni fog, akik meglepően bizalmasan beszélnek a hercegeinkről. De La Mole márkiné azonban mindig tiszteletteljesen lehalkítja a hangját, valahányszor egy herceg, de főleg egy hercegnő szóba kerül. Nem tanácsolnám, hogy éppen előtte fejtegesse, hogy II. Fülöp vagy VIII. Henrik szörnyeteg volt. Ugyanis ők *királyok* voltak, ami feljogosítja őket mindenki és különösen az olyan alacsony származású teremtmények elévülhetetlen tiszteletére, mint én és maga. Ugyanakkor – tette hozzá Pirard abbé – mi mégiscsak papok vagyunk, mert a hölgy papnak fogja tekinteni magát; ezen a címen a lelkiüdvé szempontjából hasznos lakájként fog ránk tekinteni.

– Abbé úr – szólalt meg Julien –, úgy érzem, nem sokáig maradok Párizsban.

– A maga dolga. De jobb, ha tudja, hogy aki reverendát visel, annak csak a nagyurak révén van esélye a meggazdagodásra. Ha nem szerez vagyont, az önre jellemző és – legalábbis számomra – meghatározhatatlan különös vonás miatt egész életében üldöztetésben lesz része; az ön számára nem létezik középút. Ne hagyja magát megtéveszteni. Az emberek látják, hogy nem teszik boldoggá pusztán azzal, hogy

szóba elegyednek magával; egy ennyire társadalmias országban, mint a miénk, boldogtalanságra van kárhozthatva, ha nem sikerül tiszteletet kiharcolnia magának.

– ...Mit gondol, mi lett volna magából Besançonban de La Mole márki szeszélyes ötlete nélkül? Egy szép napon meg fogja érteni, milyen nagy dolgot tett magáért. És hacsak nem egy szörnyeteg, örökké hálás lesz ezért neki és a családjának. Vajon hány szegény abbé van, sokkal nagyobb tudásúak, mint maga, akik éveken át éltek Párizsban úgy, hogy tizenöt sou-t kaptak misénként, és tíz sou-t egy Sorbonne-on tartott előadásért? Emlékezzen csak vissza, mit meséltem annak a rosszféle Dubois bíborosnak a fiatal éveiről. Csak nem olyan elbizakodott, hogy azt hiszi, tehetségesebb nála?

– ...Én például nyugodt és közepszerű ember vagyok, és azt hittem, a szemináriumomban fejezem be az életemet; gyerekesen ragaszkodtam hozzá. És tessék: már éppen úgy állt a helyzet, hogy elbocsátanak, amikor beadtam a lemondásomat. Tudja, mennyi vagyonom volt? Ötszázhusz frank tőkém, nem több, nem kevesebb; és nem volt egyetlen barátom sem, csak két-három ismerősöm. Ám de La Mole márki, akivel soha még csak nem is találkoztam, kimentett ebből a szerencsétlen helyzetből; csak egy szavába került, és megkaptam azt a parókiát, ahol a hívek mind gazdag emberek, akik fölötte állnak a közönséges vétkeknek, és ahol olyan sokat keresek, hogy szinte szégyenkezem miatta, mert a jövedelmem annyira nincs arányban az elvégzendő feladattal. Csak azért beszéltem erről ilyen hosszán, hogy némi józanságot plántáljak a fejébe.

– ...És még valami: balszerencsémre ingerlékeny, hirtelen haragú ember vagyok; előfordulhat, hogy mi ketten egyszer csak nem állunk többé szóba egymással.

– ...Ha a márkiné lekezelő magatartása vagy a fia kellemetlen tréfái végképp elviselhetetlenné teszik a maga számára a de La Mole-palotát, azt tanácsolom, fejezze be a tanulmányait egy olyan szemináriumban, amely harminc mérföldre van Párizstól, inkább északra, mint délre.

Északon fejlettebb a civilizáció, kevesebb az igazságtalanság; és – tette hozzá hangját lehalkítva – úgy látom, a párizsi újságok közelsége megijeszti a kisstílű zsarnokokat.

– ...Ám ha továbbra is örömet találunk egymás társaságában, és ha nem érzi jól magát a márki házában, még mindig lehet a káplánom, és megfelezem magával, amit ebben az állásban keresek. Tartozom magának ezzel, sőt ennél többel is – tette hozzá, elvágva Julien hálálkodását – azért az elképesztő ajánlatáért, amelyet Besançonban tett nekem. Ha a félretett ötszázhusz frankom helyett egy fillérem sem lett volna, megmentett volna vele.

Az abbé hangjából eltűnt a rideg árnyalat. Julien ugyan mélységesen szégyellte, de könnyek szöktek a szemébe; bármit megadott volna, ha átölelheti a barátját; de legalábbis feltétlenül mondani akart valamit, a lehető legférfiasabb tónusban, és ez sikerült is neki:

– Még a bölcsőben feküdtem, de apám máris gyűlölt; ez életem egyik nagy bánata; ám mostantól nem panaszkodom a sorsra, mert apára találtam önben, uram.

– Jól van, jól van – felelte az abbé zavartan, majd menekvésül a szemináriumi igazgató szavaival válaszolt: – Gyermekem, soha ne mondja azt, hogy a *sors*, mondja úgy, hogy a *Gondviselés*.

A fiáker megállt. A kocsis felemelte a hatalmas kapun lévő bronzkopogtatót: ez volt a de La Mole-palota, és hogy a járókelőknek se legyenek kétségeik efelől, a kapu felett fekete márványtáblán díszelgett a név.

Juliennek nem tetszett ez a hivalkodás. Pedig mennyire félnek a jakobinusoktól! – gondolta. – Már szinte nevetséges, hogy minden borkor mögött Robespierre-t és a halálraítéltek taligáját látják; mégis felcímkezik a házukat, hogy egy felkelés során a csöcselék felfedezhesse és kifoszthassa. Pirard abbéval is közölte ezt az észrevételét.

– Ó, szegény gyermek! Látom, hogy nemsokára a káplánom lesz. Milyen borzalmas következtetésre jutott!

– Pedig magától értetődő.

Julient lenyűgözte a portás komolysága és főleg az udvar tisztasága. Ragyogóan sütött a nap.

– Milyen csodálatos épület! – mondta atyai barátjának.

A Saint-Germain-negyed egyik dísztelen homlokzatú magánpalotájáról volt szó, Voltaire halála idején építettek ilyeneket. Divat és szépség még soha nem állt ilyen távol egymástól.

II.

BELÉPŐ A NAGYVILÁGBA

Nevelés, megható emlék: az első szalon, ahová tizennyolc évesen, egyedül, magunkra hagyatottan belépünk. Elég volt, ha egy nő rám nézett, máris odalett a bátorságom. Műnél inkább akartam tetszeni, annál esetlenebb voltam. Teljesen téves elképzeléseim voltak mindenről; vagy ok nélkül kiszolgáltattam magam valakinek, vagy ellenséget láttam egy férjben, csak mert komolyan nézett rám. De mégis, a féltékenységem okozta szörnyű balfogások ellenére milyen szép is volt az a nap!

KANT*

JULIEN AZ UDVAR KÖZEPÉN ÁMULDOZOTT.

– Ugyan, szedje már össze magát! – szólt rá Pirard abbé – Először jön a rémíztető gondolataival, azután úgy viselkedik, mint egy gyermek. És mi lesz Horatius *nil admirari*jával**? Gondoljon arra, hogy ez a lakájnepség, amikor látja, hogy beköltözik ide, azon lesz, hogy gúnyt űzzön magából, úgy érzik majd, hogy közéjük való, és érdemtelenül helyezték följük. A barátságosság, a jó tanácsok, a segíteni akarás örvén valami vaskos baklövésbe akarják majd belerángatni.

– Hát majd szembeszállok velük – jelentette ki Julien az ajkát harapdálva; újra feltámadt a gyanakvása.

---

* Stendhal nem szerette Kant műveit, nem is igen olvasta, tehát ez nem egy valódi Kant-idézet.

** Semmin sem csodálkozni...

A kedves olvasó pompázatosnak, de ridegnek találta volna a termetket, amelyeken a két férfi a márki dolgozószobájába tartva áthaladt. És ha úgy, ahogy vannak, neki ajándékoznák őket, hát nem kérne belőlük. Az ásító unalom és a szomorú okoskodás termei. De Julien lelkesedése nőttön-nőtt. Hogyan is lehetne boldogtalan, aki egy ilyen csodálatos helyen él? – gondolta.

Az abbé és Julien végül belépett e pazar magánpalota legcsúnyább szobájába: ide alig hatolt be a fény; egy sovány, élénk tekintetű, szőke parókát viselő férfi várta őket. Az abbé Julien felé fordult, és bemutatta. A márki volt az. Julien alig ismert rá, olyan udvariasnak találta. Nem is hasonlított a Bray-le-Haut-i gögös tekintetű nemesúrhoz. Julien észrevette, hogy túlságosan tömött a parókája. Ettől a megfigyeléstől el is párologott a félénksége. Első pillantásra elég satnya alkatúnak találta III. Henrik barátjának leszámazottját. A márki nagyon sovány volt, és rengeteget gesztikulált. Ám Julien hamarosan megállapította, hogy a márki még az adge-i püspöknél is udvariasabb a beszélgetőtársával. A kihallgatás nem tartott tovább három percnél. Amikor eljöttek, az abbé így szólt Julienhez:

– Maga úgy megbámulta a márkit, mint valami festményt. Én ugyan nem vagyok nagy szakértője annak, amit ezek az emberek választékos modornak neveznek, maga hamarosan többet fog erről tudni nálam; de nem találtam igazán udvariasnak a vakmerő tekintetét.

Újra fiákerbe szálltak; a bérkocsis megállt a körúton. Benyitottak egy ajtón, és az abbé termék során vezette végig Julient. Juliennek feltűnt, egyik teremben sincsenek bútorok. Alaposan megbámult egy csodálatos, aranyozott ingaórát, amely egy szerinte elég szemérmetlen jelenetet ábrázolt, amikor egy nagyon elegáns, derűs tekintetű úriember lépett oda hozzá. Julien enyhén meghajolt.

Az úr elmosolyodott, és Julien vállára tette a kezét. Julien megrázódott és hátraugrott. Elvörösödött haragjában. Pirard abbé a komoly természete ellenére is könnyesre nevette magát. Az úriember a férfiszabó volt.

– Most két napra visszaadom a szabadságát – mondta az abbé ki- felé menet. – Csak azután mutathatom be de La Mole márkinének. Másvalaki talán úgy vigyázna önre e modern kori Babilonban töltött első napjain, mint egy ártatlan leányzóra. De inkább bukjon el most rögtön, ha el kell buknia, akkor legalább megszabadulok attól a gyen- geségetől, hogy magával kell foglalkoznom gondolatban. A szabó holnapután reggel két öltözéket küld magának; adjon öt frankot a fi- únak, aki magára próbálja a ruhát. Egyébként ne hallják meg a hangja csengését ezek a párizsiak. Ha egyetlen szót is szól, megtalálják a nyit- ját, hogyan gúnyolják ki magát. Ehhez nagyon értenek. Holnapután délre legyen itt nálam. És most induljon, bukjon el... Igaz is, majdnem elfelejtettem: menjen el erre a címre, és rendeljen magának csizmákat, ingeket és egy kalapot.

Julien a cédulára írt címekeket tanulmányozta.

– Ez a márki kézírása – mondta az abbé –, nagyon tevékeny ember, mindenre odafigyel, jobban szereti maga intézni a dolgokat, mint pa- rancsolgatni. Azért vette önt magához, hogy levegye a válláról az efféle gondokat. A jövő majd megmutatja, lesz-e magában annyi lélekjelen- lét, hogy véghez vigye mindazt, amire ez az éles eszű ember félszavakkal utasítja. Alaposan észnél kell lennie!

Julien egyetlen szó nélkül lépett be a cédulára felírt boltokba. Meg- állapította, hogy nagy tisztelettel fogadják, és a cipész úgy jegyezte fel a nevét a rendelőlapra, hogy Julien *de* Sorel úr.

A Père-Lachaise temetőben egy nagyon szolgálatkész és szélsősége- sen liberális szólamokat hangoztató úriember felajánlotta Juliennek, hogy megmutatja Ney marsall sírját, amelyet ravasz politikával meg- fosztottak egy sírfelirat tisztességétől. Ám miután Julien elköszönt a li- berális úriembertől, aki könnyekkel a szemében kis híján átölelte őt, megszabadult az órájától is. E tapasztalattal gazdagodva jelentkezett két nappal később Pirard abbénál, aki alaposan szemügyre vette.

– Még a végén páváskodó ficsúr lesz magából – állapította meg szí- gorúan.

Julien nagyon fiatalnak látszott, és mintha mély gyászt viselt volna; igazából nagyon jól festett, de a jó abbé maga is nagyon vidéki volt ahhoz, hogy észrevegye, Julien még mindig úgy ringatja a vállát, ami vidéken az elegancia és fontosság jele. Amikor a márki megpillantotta Julient, annyira más véleménye volt az eleganciájáról, mint az abbénak, hogy meg is kérdezte Pirard-tól:

– Van esetleg valamilyen kifogása az ellen, hogy Sorel úr táncórákat vegyen?

Az abbé megkövült.

– Nem – nyögte ki végül –, Julien nem pap.

A márki, kettesével véve egy rejtett kis lépcső fokait, maga költöztette be hősüket egy szép manzárdszobába, amelynek ablaka a magánpalota hatalmas kertjére nyílt. Megkérdezte, hány inget rendelt a fehérneműszabónál.

– Kettőt – felelte Julien, aki zavarba jött attól, hogy egy ilyen nagyúr leereszkedik odáig, hogy efféle jelentéktelen részletekkel foglalkozzon.

– Nagyszerű – felelte a márki nagyon komolyan, parancsolón, rövidre fogva a szót, ami mélyen elgondolkoztatta Julient –, nagyszerű! Rendeljen még huszonkettőt! Tessék, itt a fizetése első negyede.

Miután lementek a manzárdszobából, a márki odaszólított egy idősebb embert: – Arsène – mondta neki –, mostantól Sorel úr szolgálatára áll. Néhány perc múlva azután Julien egyedül maradt a pompázatos könyvtárszobában; csodálatos pillanat volt. Hogy rajta ne kapják, mennyire meghatódott, elbújt egy sötét sarokban; innen nézegette elragadtatottan a könyvek ragyogó gerincét. Ezt itt mindet elolvashatom – gondolta. – Hogyan is érezhetném itt rosszul magam? Rênal úr úgy érezné, örökre elveszítette a becsületét, ha századannyira is kedves lett volna velem, mint a márki úr.

De nézzük a lemásolandó iratokat. Miután Julien befejezte a munkát, a könyvespolchoz óvakodott; majd' megbolondult örömeiben, amikor egy teljes Voltaire-sorozatra akadt. Rohant kinyitni a könyvtárszoba ajtaját, nehogy meglepje valaki, majd megajándékozta magát

azzal az élvezettel, hogy egyenként felüsse mind a nyolcvan kötetet. Csodálatosan szép kötésük a legkiválóbb londoni könyvkötő munkáját dicsérte. Ennél kevesebb is elég lett volna hozzá, hogy Julien csodálata a tetőfokára hágjon.

A márki egy óra múlva beállított, átnézte a másolatokat, és csodálkozva állapította meg, hogy Julien két „l” el írta az „elegáns” szót, így, hogy „ellegáns”. Tehát mesebeszéd, amit az abbé állított nekem a fiú nagy tudományáról! A márki kedveszegetten, de kedvesen megkérdezte Julient:

– Nem igazán biztos a helyesírása?

– Nem, valóban – felelte Julien, és fel sem merült benne, hogy hibát vétett. Meg volt hatódva a márki kedves hangnemétől, amely felidézte benne Rênal úr durva modorát.

Időpocsékolás ezzel a kis Franche-Comté-i abbéval való foglalatosság – gondolta a márki –; de olyan nagy szükségem van egy emberre, akiben megbízhatok!

– Az „elegáns”-t egy l-lel kell írni – mondta a márki. – Amikor végzett a másolással, nézzen utána a szótárban azoknak a szavaknak, amelyeknek a helyesírásában nem biztos.

Hatkor a márki hívatta, és nyilvánvaló gyötrellemmel bámult rá Julien csizmájára:

– Szemrehányást kell tennem magamnak a mulasztásomért; elfelejtettem mondani, hogy mindennap fél hatkor át kell öltöznie. – Julien értetlenül bámult rá.

– Úgy értem, cipőt és harisnyát kell húznia. Majd Arsène figyelmezteti rá. Ma kimentem magát.

E szavak után a márki bevezette Julient egy aranyozásoktól ragyogó szalonba. Hasonló alkalmakkor Rênal úr mindig meggyorsította a lépéseit, és megelőzte Julient, hogy ő lépjen be elsőnek a szobába. Régi munkaadójának kicsinyes hiúsága volt az oka, hogy Julien a márki lábára lépett, nagy fájdalmat okozva neki a köszvénye miatt. Ó, ráadásul még esetlen is! – gondolta a márki. Bemutatta Julient egy magas, tiszt-

teletet parancsoló külsejű hölgynek. Ő volt a márkiné. Julien nagyon fennhéjázónak találta. Maugironnéra, Verrières alprefektusának a feleségére emlékeztette – vele a Szent Károly-napi ünnepségen találkozott. Julient megzavarta a szalon kivételes pompája, és meg sem hallotta de La Mole márki szavait. A márkiné alig méltatta pillantásra. Volt a szalonban néhány férfi is, és Julien kimondhatatlan örömmel fedezte fel köztük a fiatal adge-i püspököt, aki néhány hónapja nagy kegyesen intézett hozzá pár szót a Bray-le-Haut-i szertartáson. A fiatal főpapot nyilván megrémítette Julien félénken rászegezett, gyöngéd tekintete, és esze ágában sem volt felismerni ezt a vidéki esetlen alakot.

Juliennek úgy tűnt, hogy a szalonban megjelent férfiakban van valami szomorú és kényszeredett vonás; Párizsban mindenki halkán beszél, és nem túlozza el a jelentéktelen apróságokat.

Hat órákor egy szép, nagyon magas és nagyon nyúlánk bajuszos fiatalember lépett be a szalonba; meglehetősen kicsi feje volt.

– Maga mindig megvárakoztat bennünket – mondta a márkiné, amikor a fiatalember kezét csókolt neki.

Julien rájött, hogy a fiatalember nyilván de La Mole gróf. Rögtön elbűvölőnek találta.

Lehetséges, hogy ő lenne az, akinek a durva tréfái elűznek engem a háztól?

Miután jól megnézte Norbert grófot, megállapította, hogy sarkantyús csizma van rajta; nekem pedig félcipőt kell viselnem, nyilván, mert alacsonyabb rangú vagyok. Asztalhoz ültek. Julien hallotta, hogy a márkiné a hangját kissé felemelve szigorúan odaszól valakinek. Szinte ezzel egy időben egy nagyon szőke és nagyon jó alakú lány ült le vele szemben. Egyáltalán nem találta vonzónak, de ahogy figyelmesebben megnézte, megállapította, hogy soha nem látott még ilyen szép szemet; ám a lány tekintete hideg lélekről árulkodott. Mintha unatkozva vizsgálódnék, nem feledve, hogy fölényesnek is kell lennie. Rênálnának is nagyon szép szeme van – gondolta Julien –, mindenki bókolni szokott neki érte; de semmiben sem hasonlít ehhez a szempárhoz. Julien még

nem volt olyan tapasztalt, hogy észrevegye: időről időre a szellemesség szikrája lobban fel Mathilde kisasszony tekintetében – hallotta, hogy így szólítják. Rênalnénak a szenvedély tüzében élénkült meg a tekintete, vagy amikor valamely gonosz cselekedetről hallva felháborodott. A vacsora vége felé Julien végül rátalált a szóra, amely kifejezte, miképpen szép de La Mole kisasszony szeme: sziporkázó. Ám a lány egyébként kegyetlenül hasonlított az édesanyjára, aki egyre kevésbé tetszett Juliennak, tehát el is fordította a kisasszonyról a tekintetét. Ezzel szemben Norbert grófot minden szempontból elragadónak találta. Annyira a varázsa alá került, hogy eszébe sem jutott a grófra féltékenynek lenni, vagy gyűlölni őt azért, mert nála gazdagabbnak, ráadásul nemesi származásúnak született.

Julien úgy nézte, a márki meglehetősen unatkozik.

A második fogásnál így szólt a fiához:

– Norbert, jóindulatú figyelmedbe ajánlom Julien Sorel urat, akit a napokban alkalmaztam, és az a szándékom, hogy „ellegáns” úriembert faragok belőle, ha ez jelent manapság valamit.

– Ő a titkárom – fordult a márki az asztalszomszédjához –, és két ll-el írja azt, hogy elegáns.

Erre mindenki Julienre nézett, aki talán kicsit túl mélyen hajtotta meg a fejét Norbert felé, de mindent összevéve elfogadhatónak találták a mozdulatot.

A márki nyilván beszélt róla, milyen tanulmányokat végzett Julien, mert az egyik vendég Horatiusról kérdezte; éppen Horatiusról beszélve sikerült kivívnom a besançoni püspök elismerését – gondolta Julien –, úgy látszik, ezek csak ezt az egy szerzőt ismerik. Ettől a pillanattól kezdve teljesen visszanyerte az önbizalmát. Ez annál is könnyebben ment, mert egy perccel korábban eldöntötte, hogy de La Mole kisasszonyt soha nem fogja nőnek tekinteni. A szeminárium óta a lehető legroszszabb véleménnyel volt a férfiakról, és nemigen hagyta tőlük megfélemlíteni magát. Sőt, tökéletesen össze tudta volna szedni a gondolatait, ha az ebédlő kevésbé fényesen lett volna berendezve. A legjobban a két,

egyenként nyolc láb magas tükör zavarta, amelyben időnként megpillantotta a beszélgetőpartnerét, miközben Horatiusról beszélt. Vidéki létére nem túl hosszú mondatokban fogalmazott. Szép szeme volt, és reszkető vagy boldog félénksége, amikor sikerült jól válaszolnia, megkészserezte a ragyogását. Julient megnyerőnek találták. Ez a vizgszerűség némileg érdekesebbé tette a komor hangulatú vacsorát. A márk egy intéssel jelezte Julien beszélgetőtársának, hogy jól szorongassa meg a fiatalembert. Úgy tűnik, mégiscsak tud valamit a fiú! – állapította meg.

Julien a saját, eredeti gondolatait adta elő, és eléggé megszabadult a félénkségtől ahhoz, hogy bebizonyítsa, ha nem is azt, hogy szellemes – mert az lehetetlen annak számára, aki még nem ismeri a Párizsban használt nyelvezetet –, hanem hogy vannak újszerű gondolatai, bár esetlenül és nem mindig a kellő pillanatban hozakodik elő velük, és azt is láthatta mindenki, hogy tökéletesen tud latinul.

Julien ellenfele a Régészeti Akadémia tagja volt, aki véletlenül maga is jól beszélt latinul; megállapította, hogy Julien nagyon jó humanista, tehát nem tartott tőle, hogy túlságosan megszegyeníti, ezért igyekezett valóban zavarba hozni. A harc hevében Julien végül megfélekedezett a szalon pazar berendezéséről, és olyan gondolatokat vetett fel a latin szerzőkkel kapcsolatban, amelyeket az akadémikus nem olvashatott sehol. És becsületes ember lévén elismerését fejezte ki a fiatal titkárnak. Szerencsére ezután vita kezdődött arról, hogy vajon Horatius gazdag volt-e, vagy szegény: egy szeretetre méltó, élvezet és fesztelen fickó, aki pusztán mulatságból verselgetett, mint például Chapelle, aki Molière és La Fontaine barátja volt, vagy egy szegény ördög udvari költő, aki mindig a hatalmasok körül keringett, és ódákat írt a király születésnapjára, mint Southey, Lord Byron vádlója. Arról beszélgettek, milyen állapotban volt a társadalom Augustus császár és IV. György idején; ebben a két időszakban az arisztokrácia mindenható volt; ám Rómában meg kellett élnie, hogy Maecenas, aki pedig csak közönséges lovag volt, elragadta tőle a hatalmat; Angliában viszont IV. Györgynek az arisztok-

rácia nem hagyott több hatalmat, mint amennyi a velencei dózsénak volt. Ez a beszélgetés mintha kiragadta volna a márkit abból a kába állapotból, ahová a beszélgetés elején az unalom vetette.

Julien egyet sem ismert a sok modern név közül: Southey, Lord Byron és IV. György király, életében először hallotta őket. De senkinek nem került el a figyelmét, hogy valahányszor a Rómában megesett régi eseményekről volt szó, amelyekről Horatiust, Martialist, Tacitust stb. stb. olvasva szerezhettek tudomást, tagadhatatlan fölényben volt. Teljes nyugalommal eltulajdonított több gondolatot, amelyeket a besançoni püspöktől hallott emlékezetes éjszakai beszélgetésük során; nagy sikert ért el velük.

Miután a társaság beleunt a költőkről való diskurzusba, a márkiné, akinél az volt a törvény, hogy mindenért odavan, ami elszórakoztatja a márkit, végre méltóztatott Julienre nézni. – E fiatal abbé félszeg viselkedése talán egy igazán tanult embert takar – mondta a márkinénak az akadémikus, aki éppen mellette ült; Julienhez is eljutott néhány szó. A ház úrnőjének szelleméhez jól illettek a készen kapott mondatok; a Julienről szóló véleményt is elfogadta, és gratulált magának, amiért meghívta vacsorára az akadémikust. Legalább elszórakoztatta de La Mole urat – gondolta.